

ВІДГУК

офіційного опонента,
доктора філософських наук, професора
Рижової Ірини Станіславівни
на дисертаційну роботу Препотенської Марини Петрівни на тему:
«Буття людини мегаполісу (соціальні, культурні та екзистенціальні
виміри)»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук
за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена тим, що світ неухильно урбанізується і мегаполіси грають усе більшу роль у загальносвітових процесах (це стосується і України). Ми всі є свідками одного з соціальних феноменів, який чинить усе більший і більший вплив на розвиток культури, політики і всього способу життя людства. Відбувається не тільки зростання населення планети, але й концентрація людей в окремих великих міських агломераціях – мегаполісах. Великі міста не просто стрімко ростуть, поглинаючи довколишні села, вони зливаються одне з одним, утворюючи території з населенням у багато десятків мільйонів людей. У найближчі роки слід очікувати подальшого нарощування великих міст і поступового згасання малих. Подібне явище пов'язане, зокрема, з принциповими технічними зрушеннями та структурною перебудовою промисловості. Зменшуються роль добувної промисловості, обсяг металургійного виробництва та багатьох інших галузей, які донедавна становили основу індустрії і могутності держави. Значна частина населення, яка донедавна мешкала у селищах (містечках) при цих виробництвах, в умовах високотехнологічних виробництв вимушена переїжджати у великі міста. Ця міграція спочатку із сіл в робочі селища, а потім – з селищ у міста, з містечок – у мегаполіси, характерна для більшості регіонів планети і триває вже не першу сотню років, оскільки ця тенденція породжена основами нашої цивілізації.

Підвищена актуальність дисертаційної роботи продиктована також тим, що феномен мегаполісу в сучасній вітчизняній філософській літературі ще недостатньо вивчений. Отже, дисертаційна робота М.П. Препотенської «Буття людини мегаполісу (соціальні, культурні та екзистенціальні виміри)» є першим комплексним дослідженням соціальних проблем мегаполісу у вітчизняному філософському дискурсі.

В роботі переконливо розкрито детермінанти зростання ролі великих міст, розгорнуто показано, що процеси глобалізації, інформатизації та віртуалізації перетворюють мегаполіси у перехрестя фінансових, економічних, інформаційних, соціокультурних потоків, у медіа-поліси, у глобальні світові міста. При цьому можна погодитися з авторкою, що, не дивлячись на десятки синонімічних понять щодо мегаполісів, усі вони об'єднані аспектами масштабності та багатофункціональності, які здійснюють чималий специфічний вплив на городян. Отже, ми бачимо оригінальну побудову логіки дослідження, яка тримає у науковому фокусі інтегративний зв'язок і взаємовплив двох онтологічних феноменів: буття мешканця міста та буття самого мегаполісу. Тож можна погодитися з дисертантою щодо визначення людини мегаполісу як провідного соціального актора сьогодення, а самого мегаполісу – як автономного соціального гравця на арені світових подій.

Характеризуючи роботу дисертанта, варто зазначити, що теоретичний і методичний параметри знаходяться у відношенні комплексної цілісності. Науковий апарат, чітко визначений здобувачем, уся структура дисертації та її зміст дають підстави відзначити високий рівень логічності та критичності мислення автора, творчий підхід до аналізу досліджуваного феномену.

Загальна мета дисертаційного дослідження конкретизується низкою ясно сформульованих завдань, а очевидна наукова новизна сформульована грамотно і логічно. Апробація роботи і наукові публікації відповідають основному змісту дисертації. Провідні ідеї та результати дослідження викладено у 32 публікаціях, із них: 1 – одноосібна монографія, 21 стаття – у

наукових фахових виданнях із філософських наук, 5 статей – у закордонних наукових виданнях, 10 – в інших наукових виданнях. Текст дисертації має змістовну структурованість та завершеність, окремі його розділи пов’язані між собою і підсилюють один одного, що свідчить про чітку концептуальну парадигму даного дослідження.

Помітною заслугою М.П. Препотенської є глибокий ретроспективний аналіз теорії і практики міста, що проводиться із зауваженням здобутків провідних гуманітарних дисциплін у сфері урбаністики. Логічним висновком міждисциплінарного синтезу стає запровадження нового напрямку досліджень – інтегративної соціальної філософії мегаполісу. Винайдення такої інноваційної моделі дозволило авторці докладно і творчо проаналізувати буття людини міста в соціокультурній та екзистенціальній багатовимірності, показати діапазон соціальної адаптації людини до мегаполісу від повного відчуження до соціально-екзистенціального єднання з містом.

Відзначимо найбільш цікаві інноваційні аспекти дисертації. У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження буття людини мегаполісу» М.П. Препотенська виявляє історично складений парадокс аналізу великих міст у дихотомії їхньої сакралізації чи демонізації, досліджуючи низку негативних оцінок великого міста, відображеніх зокрема у творах Л.Вірта та Ж.Бордрійяра, а альтернативу цьому вбачає у наукових рефлексіях Ч.Лендрі і Р.Флоріди – прихильників розгляду мегаполісу як простору свободи і творчості. Робиться цілком вірний висновок про нагальну необхідність об’єктивного погляду на мегаполіс. Він стає можливим завдяки дослідженю міського буття через аналіз екзистенціальної діалектики людини у подоланні буттєвих протиріч, показу розвитку особистості від буденого перебування у мегаполісі до творчого, соціально активного способу буття.

Провідним здобутком роботи, на наш погляд, є поєднання аналізу ситуацій повсякденності буття міської людини та соціально-філософських

узагальнень щодо цього. *Так у другому розділі «Мегаполіс як ідея і образ»* мегаполіс постає як артефакт, бренд, симулякр, віртуальний феномен й автономний суб'єкт, що сукупно призводить до формування цілісного образу міста у людському сприйнятті, стає чинником формування міської ідентичності. У *третьому розділі «Соціальні, культурні та екзистенціальні виклики мегаполісу»* розгортається аналіз викликів мегаполісу і «відповідей» на них з боку міських мешканців: досліджуються стосунки людини з міським простором, реакції на загрози і спокуси міста, напрацювання горожанами специфічних соціальних механізмів пристосування до симбіосфери мегаполісу. У результаті визначаються *типові вектори* соціальної поведінки Homo Urbanus у мегасередовищі. Найкраше узагальнення соціокультурних та екзистенціальних аспектів буття людини мегаполісу знаходить своє втілення у *четвертому розділі* дисертації «Соціокультурні та екзистенціальні стратегії і модуси буття людини мегаполісу». Дисерантка розгортає аналіз екзистенціально амбівалентних типів горожан: Маргінала, Мандрівника, Хазяїна, Керівника, Бродяги та ін., показує, що у кожного з них існує своя історія міста, свій особливий спосіб міського буття, переконливо доводить, що мегаполіс спонукає містян чи не до щоденного вибору соціальної життєвої стратегії. Так, наприклад, в аналізі буття міського андер класу показано варіанти т.зв. «гонитви на дно», які багато в чому залежать від духовних зусиль людини, окремої волі до життя і самореалізації. Надзвичайно актуально звучить також ідея свободи як важливого екзистенціалу у дисциплінарних рамках мегаполісу.

Узагальнення соціокультурних практик та типових екзистенціальних ситуацій у бутті горожан підводить дисерантку до обґрунтування метафоричної тріади Обиватель-Шукач-Творець, в якій відображені універсальні соціокультурні й екзистенціальні домінанти урбаністичного образу життя: або культ споживання, або пошук сенсу і свого призначення чи зрештою творення життя мегаполісу на засадах суспільного блага.

Відзначимо особливі здобутки дисертантки в аналізі взаємодії людини і суспільства в межах мегаполісу. У *підрозділі 3.2 «Натовп мегаполісу»* міститься докладне дослідження міського натовпу. Визначені суто мегаполісні різновиди натовпу та їхня роль у суспільному житті міста: міську юрбу, що демонструє соціальну та психофізичну пластичність, виражену у метафорі «хореографія натовпу», спонтанне перетворення натовпу у публіку за умови перформативності міста і т.зв. «розумний» натовп, який за певних умов долає емоційний примітивізм та виступає носієм колективної соціальної свідомості.

Особливо цінними є дослідження М.П. Препотенською проблем соціальної нерівності і просторової сегрегації у великих містах, контрастів багатства і бідності, нарощування хибної урбанізації й відповідно безробіття, дефіциту повноцінного життєвого помешкання й взагалі – пристойного рівня життя. Наводиться широка фактологічна база щодо зазначених проблем, показано недосконалість діяльності деяких міжнародних інституцій та інститутів місцевого управління в урегулюванні кричущих міських проблем. На противагу зазначеним кризам міської влади показано розвиток міських спільнот та «низових» ініціатив у мегаполісах. Проведено огляд соціальних практик ревіталізації мегаполісів в історичній перспективі, доведено, що саме креативний клас міста стає в наш час значною рушійною силою містобудівного розвитку.

Таким чином, у процесі соціокультурного та екзистенціального аналізу буття людини міста дисертанткою затверджується пріоритет життєвої стратегії Творця, здатного соціально діяти у мегаполісі, гармонізуючи власне буття і буття міста загалом.

Привертають окрему увагу інноваційні ідеї М.П. Препотенської щодо особливостей мегаполісної комунікації. Вперше визначено суспільно значущу роль дискурсу полілогу як засобу конвенційної толерантної комунікації у великому місті, розгорнуто показано гендерні виклики міста та відповідні їм моделі гендерлекту – типові паттерни комунікації чоловіків і

жінок. Докладно проаналізовано віртуальний вимір мегаполісу та визначені моделі мережевої соціалізації сучасної людини, яка може впасти в Інтернет - залежність, тим самим уникаючи реального пізнання і засвоєння міста, а може стати поміркованим користувачем Мережі – Інтернетом, що використовує віртуальну реальність у балансі з реальним спілкуванням у місті, його осягненням.

Звернемо увагу також на оригінальні розвідки дисертантки щодо семіотичного світу мегаполісу. Авторка показує, що велике місто згідно семіотичним традиціям можна сприймати як текст, як мега-наратив та при цьому знаходить унікальні семіотичні явища, притаманні саме мегаполісам: інтенсивна звукова палітра міста розцінюється як аудіосімеотика, хмарочоси і підземні споруди, ознаки тривимірної експансії, постають як архетипові образи, міфологічні та містичні аспекти міської семіотики стають особливо поширеними і запитуваними в епоху популярності жанру фентезі.

Перевагами *шостого* *розділу* «Феномен сучасного українського мегаполісу» є раритетний огляд надбань українських урбаністів у соціально-філософському та соціологічному контекстах, переконливі докази унікальності буття людини мегаполісу в українських реаліях. *Вперше* сукупно визначено типові буттєві риси великих українських міст, показано вплив соціально значущих подій на життя горожан у руслі аналізу граничних ситуацій життя з урахуванням складного соціального й екзистенціального досвіду держави та її мешканців у 2013-2015 pp. Чи не вперше сукупно проаналізовано стратегічні плани розвитку українських міст та визначено дефіцит соціокультурних перспектив. Представлено огляд і аналіз соціальних практик ревіталізації українських міст з боку громадянського суспільства, соціально активних горожян.

Загальні висновки і результати дослідження переконливо обґрунтовані і систематизовані, містять наукову новизну і практичні рекомендації щодо використання їх в різних сферах суспільного життя та освітнього процесу.

Поряд із безумовними інноваційними здобутками дисертаційного дослідження М.П. Препотенської є деякі аспекти роботи, що викликають бажання подискутувати.

1. Дисерантка, посилаючись на відомі ідеї М.Макклюена, погоджується, що, з одного боку, є перспектива перетворення мегаполісів у єдине віртуальне «село» чи в усепланетарне «місто», а з іншого боку – стверджує, що існують якісь соціальні процеси, які утримують мегаполіси в межах їхньої ідентифікації. Хочеться запитати – що це за процеси? Чи не варто було б для їхньої характеристики використати ідеї синергетики? Чи не є мегаполіс як такий суто синергетичним феноменом?

2. У роботі неодноразово йдеться про мову архітектури мегаполісів, про вплив архітектоніки на буття міського мешканця і зворотний вплив городян на архітектурну специфіку міст. Проте у цих розмислах не знайшлося місця для аналізу феномену дизайну міста як соціально-філософської категорії, природного засобу впорядкування життєвого простору на основі краси і гармонії.

3. На наш погляд, опис новизни у вступі до дисертації повинен бути більш лаконічним за формою і змістом.

4. У дослідженні специфіки міського натовпу і публіки було б бажано більш докладно проаналізувати феномен перформативності мегаполісу. Не дивлячись на апеляцію до ідеї міста як city-drama, дисерантка занадто оглядово підійшла до проблем міської видовищності в цьому ключі.

Зазначені зауваження натякають на бажану перспективу подальших наукових пошуків та не затуляють цінності й оригінальності дослідження М.П. Препотенської, яке є потужним самостійним науковим артефактом і може стати основою для обґрунтування у вітчизняній науці окремої сфери гуманітарних розвідок – філософії міста.

На основі аналізу дисертації, автореферату та списку публікацій правомірно зробити висновок, що виконана робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, яке характеризується новизною, має

теоретичне та практичне значення, повністю відповідає паспорту спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Вважаю, що дисертаційна робота Препотенської Марини Петрівни на тему: «Буття людини мегаполісу (соціальні, культурні та екзистенціальні виміри)» цілком відповідає встановленим вимогам, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент,

доктор філософських наук, професор

професор кафедри дизайну

Запорізького національного технічного університету

I.S. Рижова

Підпис Рижової І.С. засвідчує:

Перший проректор, д.е.н., проф.

В.Г. Прушківський